

Determination of Perceptions of Social Studies Teacher Candidates about Empathy by means of Metaphors*

Mehmet Uymaz¹, Hüseyin Çalışkan²

¹Sakarya University, Institute of Social Sciences, Sakarya, Turkey

²Faculty of Education, Sakarya University, Sakarya, Turkey

ABSTRACT

In this study, it was aimed to determine the perceptions of social studies teacher candidates about the concept of empathy through metaphors. The study group consisted of 116 teacher candidates studying in the Department of Social Studies Education of Abant İzzet Baysal University in 2017-2018 Academic Year. The study is a qualitative research in descriptive screening model. Social studies teacher candidates who participated in this study were asked to complete the sentence of "empathy is like because....." The data were analyzed by descriptive analysis method. Each participant generating metaphors is identified by the codes. In the study, teacher candidates developed a total of 54 metaphors. These metaphors are gathered under 8 themes. These themes are self-fulfilling, sharing feelings and thoughts, mutual empathy, the symbol of love and respect, respect for differences, lifestyle, healthy communication and reflections of feelings. Only one of the teacher candidates in the research used a negative expression by developing the metaphor of identity theft for empathy. All other teacher candidates developed metaphors corresponding to positive expressions related to empathy.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 12.12.2018

Received in revised form: 30.12.2018

Accepted: 31.12.2018

Available online: 03.01.2019

Article Type: Standard Paper

Keywords: empathy, social studies, teacher candidates, metaphor.

© 2018 JMSE. All rights reserved

1. Extended Abstract

1.1. Introduction

The Social Studies Curriculum is in strong relations with the skills of other competence areas, especially in the field of social and citizenship-related competencies. There is a positive relationship with social skills, social sensitivity and social adaptation. Individuals with high empathy skills express their personal feelings and thoughts better to other people. Being aware of the effect of the behavior of the individual on the people, what people think, what they feel and how they perceive their point of view are directly related to the high empathy of the individual. It is important that empathy skills are included in the learning-teaching process so that individuals can grow as individuals who are entrepreneurial, have positive communication skills and have empathy. Empathy, which is an important skill in teaching social studies; is defined as the effort of a person to understand the feelings and thoughts of another human being correctly. In the social studies lesson, individuals who can adapt to the society by adapting to the society by using empathy, regulating their lives according to democratic rules, having high social sensitivity, open to innovations and keeping up with change. Teachers play an important role in raising individuals who are able to adapt to social life and have social sensitivity. A teacher with empathic skills can put himself in the same way that he is looking at things by putting him

*Bu çalışma, "Uluslararası Öğrenme, Öğretim ve Eğitim Araştırmaları (International Learning, Teaching and Educational Researches Congress-ILTER) Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur

¹ Corresponding author's address: Sakarya University, Institute of Social Sciences, Sakarya, Turkey
e-mail: muymaz@sakarya.edu.tr

in his students' shoes. Students may feel that they are understood and given importance to a teacher who empathizes with them. This research; The aim of this course is to determine the metaphors of pre-service social studies teachers who will be the practitioners of the social studies course.

For this purpose, the following questions were searched in the research:

1. What are the metaphors of teacher candidates' empathy?
2. Under which conceptual themes can the metaphors of social studies teachers have their empathy met concept?

1.2. Method

This study, which aims to determine the metaphors used by social studies teachers to explain their perceptions of empathy, is a qualitative research in descriptive survey model. Screening models are an appropriate model for research which aims to describe a situation that exists in the past or the present. The research group of the study consisted of 116 social studies teacher candidates studying at Abant İzzet Baysal University during the 2017-2018 academic year. Of the 116 teacher candidates, 86 (74%) were female and 30 (26%) were male. Research data were collected through a semi-structured open-ended questionnaire.

1.3. Results and Discussion

Sometimes, direct thinking of individuals about specific situations and concepts is difficult. Because individuals may have incomplete information about certain situations and concepts, or they may be afraid to express them directly. In such a case, metaphors can be used to reveal one's mental images. Metaphor is one of the techniques used to teach unknown things and to make the learned information permanent. One of the most important aspects of metaphor as a teaching tool is that it can create long-term mindfulness and create a learning environment that improves some skills. According to the results of this research which aimed to reveal the perceptions of social studies teachers about the concept of empathy by metaphor, the participants developed 54 metaphors related to the concept of empathy. The most commonly used of these metaphors is the mirror. Besides, water, books and pomegranates are also frequently used metaphors. Only one of the teacher candidates in the research used a negative expression by developing the metaphor of identity theft for empathy. Other pre-service teachers developed metaphors corresponding to positive expressions of empathy. As a result of the analyzes, it has been concluded that the metaphors preferred by 35 of 116 teacher candidates included in the study corresponded to the substitution of the counterpart. The results of the study indicate that metaphors produced by 20 of the social studies teachers correspond to mutual empathy. Metaphors produced under this theme consist of concepts such as water, arrow, boomerang, and scales, indicating that teacher candidates emphasize mutual empathy in the communication process. 18 of the social studies teacher candidates in the scope of the research developed 13 metaphors corresponding to the symbol theme of love and respect. As a result of the analyzes conducted within the scope of the research, it has been determined that the metaphors produced by the social studies teacher candidates correspond to the themes of lifestyle, healthy communication and feelings reflecting with two each. In the field of personal and social guidance at the secondary school level, the individual is able to gain personality integrity, prepare for the world of adults, create a philosophy of life, be confident in social relations, communicate effectively, use time efficiently, cooperate and empathize. As it is intended to adapt, it is important that the prospective teachers who will train future generations have empathy skills.

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının “Empati” Kavramına İlişkin Algılarının Metaforlar Aracılığı ile Belirlenmesi

Mehmet Uymaz¹, Hüseyin Çalışkan²

¹Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, Türkiye

²Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sakarya, Türkiye

ÖZ

Bu araştırmada, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının empati kavramına ilişkin algılarının metaforlar yoluyla belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2017-2018 Eğitim-Öğretim yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünde öğrenim gören 116 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışma betimsel tarama modelinde nitel bir araştırmadır. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarından, “empati gibidir; çünkü” ifadesini tamamlamaları istenmiştir. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Metafor üreten her bir katılımcı kodlarla belirtilmiştir. Araştırmada öğretmen adayları toplam 54 metafor geliştirmiştir. Geliştirilen bu metaforlar 8 tema altında toplanmıştır. Bu temalar “kendini karşıdakinin yerine koyma”, “duygu ve düşünceleri paylaşma” “karşılıklı empati”, “sevginin ve saygının simgesi”, “farklılıklara saygı”, “yaşam biçimi”, “sağlıklı iletişim” ve “hislerin yansımaları” temalarıdır. Araştırma kapsamındaki öğretmen adaylarından yalnızca bir tanesi empati için kimlik hürsüzlüğü metaforunu geliştirerek olumsuz bir ifade kullanmıştır. Diğer tüm öğretmen adayları ise empati ile ilgili olumlu ifadelerle karşılık gelen metaforlar geliştirmişlerdir.

MAKALE BİLGİ

Makale Tarihiçesi:

Alındı: 12.12.2018

Düzeltilmiş hali alındı: 30.12.2018

Kabul edildi: 31.12.2018

Çevrimiçi yayımlandı: 03.01.2019

Makale Türü: Standart Makale

Anahtar Kelimeler: empati, sosyal bilgiler, öğretmen adayı, metafor.

© 2019 JMSE. Tüm hakları saklıdır

1. Giriş

Bilim ve teknolojiye yaşanan hızlı değişim, bireyin ve toplumun değişen ihtiyaçları, öğrenme öğretme ve yaklaşımlarındaki yenilik ve gelişmeler bireylerden beklenen rolleri de doğrudan etkilemiştir. Bu değişim bilgiyi üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan niteliklerdeki bireyleri öne çıkarmaktadır. Bu nitelik dokusuna sahip bireylerin yetişmesine hizmet edecek öğretim programları salt bilgi aktaran bir yapıdan ziyade bireysel farklılıkları dikkate alan, değer ve beceri kazandırma hedefli, sade ve anlaşılır bir yapıda hazırlanmıştır (MEB, 2018).

Günümüzün öğretim programları yetkinliklerde bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip karakterde bireyler yetiştirmeyi amaçlar. Öğrencilerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde; kişisel, sosyal, akademik ve iş hayatlarında ihtiyaç duyacakları beceri yelpazeleri olan yetkinlikler, Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde (TYÇ) belirlenmiştir. TYÇ kapsamında sekiz anahtar yetkinlik belirlenmiştir. Bu yetkinlikler; anadilde iletişim, yabancı dillerde iletişim, matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler, dijital yetkinlik, öğrenmeyi öğrenme, inisiyatif alma ve girişimcilik, kültürel farkındalık ve ifade, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerdir. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı başta sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler alanı olmak üzere diğer yetkinlik alanlarının becerileriyle de güçlü ilişkiler içindedir. Vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler; kamu mallarını etkili bir şekilde kullanma, bölgesel ve daha geniş toplulukları etkileyen problemleri çözmede işbirliği ve dayanışma sergileme becerilerini içerirken, sosyal yetkinlikler içerisinde ise yapıcı iletişim yeteneği, tolerans gösterme, farklı bakış açılarını ifade edip anlama ve empati kurma becerileri yer almaktadır (MEB, 2018).

Sosyal yetkinlikler içerisinde yer alan empati becerisi ile kendini aşma, toplumsallaşma, sosyal duyarlılık ve topluma uyum ile pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Empati becerisi yüksek olan bireyler diğer insanlara kişisel duygu ve düşüncelerini daha iyi ifade etmektedirler (Dökmen, 2002). Bireyin yaptığı davranışın insanlar üzerindeki etkisinin farkına varması, karşısındaki insanın ne düşündüğünü, ne hissettiğini ve onların bakış açılarını anlaması bireyin empati becerisinin yüksek olması ile doğrudan

ilişkilidir. Bireylerin girişimci, olumlu iletişim becerilerine sahip ve empati yapabilen bireyler olarak yetişebilmeleri adına empati becerisinin öğrenme-öğretme sürecine dahil edilmesi önemlidir.

Sosyal bilgiler öğretiminde önemli bir beceri olarak yer alan empati; "bir insanın, başka bir insana ait duygu ve düşünceleri doğru olarak anlama çabası" şeklinde tanımlanmaktadır (Dökmen, 2002:135). Sosyal bilgiler; insanı toplum hayatına hazırlayan, sorumluluklarını yerine getiren, başkalarıyla olumlu ilişkiler kuran, işbirliği içinde çalışan ve çevresinde olup bitene duyarlılık gösteren etkin vatandaş yetiştirmeyi amaçlayan bir derstir. Sosyal bilgiler dersinde empatinin kullanılması ile topluma uyumlu, yaşamını demokratik kurallara göre düzenleyen, sosyal duyarlılığı yüksek olan, yeniliklere açık, değişime ayak uydurabilen bireyler yetiştirilebilir (Akdağ, 2008).

Toplumsal yaşama ayak uydurabilen ve sosyal duyarlılığa sahip bireyler yetiştirme konusunda öğretmenler önemli bir role sahiptir. Empati becerisine sahip bir öğretmen, kendisini öğrencisinin yerine koyarak olaylara onun baktığı gözle bakabilir. Öğrenciler de kendileriyle empati kuran bir öğretmenle anlaşıldıklarını ve kendilerine önem verildiğini hissedebilirler. Ayrıca empati anlayışının bir sınıf ortamında yer alışı, öğretmenin öğrencisine insan olarak duyduğu saygıyı artırıcı etkiye sahip olabilir. Öğretmenin sınıf ortamında empatik tutumu, demokratik tutum ve davranış özelliklerinin öğrenciler tarafından benimsenmesi açısından önemli olabilir (Elikesik, 2013).

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını belirlemede, içinde buldukları ruhsal durumu anlamada, en iyi öğretim tekniğini kullanmada, veli beklentilerini anlamada ve diğer sosyal ilişkilerde bulunma konusunda empati becerisine sahip olmaları gereklidir. Öğrencileriyle iletişim kurarken onları anlamaları, öğretmenlerin empati becerisine sahip olabilme derecelerine bağlı olmaktadır. Bu da sosyal bilgiler öğretmenlerinin empati becerisine sahip olmasını önemli kılmaktadır. Öğrencilerin toplumsallaştırıldığı, görev ve sorumluluklarının bilincinde olma alışkanlıklarının verildiği sosyal bilgiler dersinde empati becerisine yönelik etkinliklere yer verilmesi ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin empati becerisine sahip olması eğitimin ve öğretimin kalitesini etkileyecektir. Bu nedenle araştırma, empati becerisini sosyal bilgiler öğretmen adaylarından oluşan evren ve örneklem üzerinde ele alıp incelemek; sosyal bilgiler öğretiminde empatinin önemini belirlemek ve bu konu ile ilgili bilgi birikimine farklı bir katkı sağlamak amacıyla yapılmıştır. Alanyazın incelendiğinde; öğretmen ve öğretmen adaylarının empati becerilerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi, öğrenme-öğretme sürecinde kullanılan öğretim materyallerinin empati becerisine etkisinin incelenmesi üzerine çalışmalar bulunduğu görülmektedir (Yılmaz Yüksel, 2003; Pala, 2008; Aydın,2009; Elikesik, 2013; Beyaz, 2016;). Ancak sosyal bilgiler öğretmen adaylarının empati becerisine yönelik algılarını içeren bir çalışmaya rastlanmamıştır. Literatürde empati kavramına ilişkin herhangi bir metafor çalışmasının yapılmamış olması çalışmada elde edilen verilerin ileride yapılacak olan çalışmalara ışık tutması açısından önemlidir.

Bu araştırma; gelecekte sosyal bilgiler dersinin uygulayıcıları olacak olan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının empati kavramına ilişkin sahip oldukları metaforları belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu temel amaç çerçevesinde araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının "empati" kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar nelerdir?
2. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının "empati" kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar hangi kavramsal temalar altında toplanabilir?

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının empati kavramına ilişkin algılarını açıklamada kullandıkları metaforları tespit etmeyi amaçlayan bu çalışma, betimsel tarama modelinde nitel bir araştırmadır. Tarama modelleri geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekli ile betimlemeyi amaç edinen araştırmalar için uygun bir modeldir. Ayrıca tarama modelleri; çok sayıda elemandan oluşan bir

evrende, evren hakkındaki genel yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 2006).

2.2. Araştırma Grubu

Çalışmanın araştırma grubunu 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde öğrenim gören 116 sosyal bilgiler öğretmen adayı oluşturmuştur. Dört sınıf düzeyinde öğrenim gören öğretmen adaylarının araştırmaya dâhil edilmesinde gönüllü ve istekli olmaları dikkate alınmıştır. Araştırmanın örneklem seçiminde amaçlı örnekleme türlerinden "kolay ulaşılabilir durum örnekleme" kullanılmıştır. Bu örnekleme araştırmacıya yakın ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçmesini sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Araştırma kapsamındaki 116 öğretmen adayının 86'sı (%74) kadın, 30'u (%26) erkektir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırma verileri, yarı yapılandırılmış açık uçlu soru formu aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının "empati" kavramına ilişkin sahip oldukları metaforları ortaya çıkarmak için, öğretmen adaylarının her birine "Empati..... gibidir; çünkü" ifadesinin yazılı olduğu bir form verilmiştir. Öğrencilerden bu ifadeyi kullanarak ve sadece tek bir metafor üzerinde yoğunlaşarak, düşüncelerini dile getirmeleri istenmiştir. Metaforların kullanıldığı çalışmalarda "gibi" sözcüğü genel olarak zihinsel imgenin konusu ve zihinsel imgenin kaynağı arasındaki bağı daha iyi açıklamak için kullanılırken "çünkü" sözcüğü ise üretilen metaforlara mantıksal dayanak sağlamak amacıyla kullanılır (Saban, 2009). Öğretmen adaylarının "empati" kavramıyla ilgili yazmış olduğu metaforlar ve bunlara getirdikleri açıklamalar veri kaynağını oluşturmuştur. "Empati.....gibidir" ifadesiyle öğrencinin kavramı nasıl algıladığı, "çünkü..." kısmıyla da algıladığı kavramı nasıl ifade ettiği ortaya konulmuştur.

2.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Çalışma sonunda elde edilen veriler betimsel analize uygun olarak çözümlenmiştir. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel bir yaklaşımla fark edilemeyen kavram ve temalar bu analiz sonucunda keşfedilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 227).

Kodlama ve Açıklama Aşaması: Bu aşamada öncelikle öğretmen adaylarının ürettikleri metaforlardan alfabetik sıraya göre geçici bir liste oluşturulmuştur. Araştırmanın amacı doğrultusunda öğretmen adaylarının yazılarında belli bir metaforun net bir şekilde dile getirilip getirilmediği incelenerek, herhangi bir metaforun tanımlanmadığı tespit edilen 11 form araştırma kapsamı dışında bırakılarak toplam 116 form üzerinden çalışma yürütülmüştür.

Örnek Metafor Derleme Aşaması: Bu aşamada metaforlar tekrar alfabetik sıraya göre listelenerek ham veriler ikinci kez gözden geçirilmiş ve her metaforu temsil eden katılımcıların doldurdukları formlardan birer örnek metafor ifadesi seçilmiştir. Böylece 54 metaforun her biri için onu en iyi temsil ettiği varsayılan katılımcı metafor imgelerinin derlenmesiyle birlikte bir "örnek metafor listesi" oluşturulmuştur. Bu liste, iki temel amaca yönelik olarak oluşturulmuştur:

- 1- Başvuru kaynağı olarak kullanmak.
- 2- Araştırmanın veri analiz sürecini ve yorumlarını geçerli kılmak.

Tema Geliştirme Aşaması: Bu aşamada öğretmen adaylarının ürettikleri metaforlar empati kavramına ilişkin sahip oldukları özellikler bakımından irdelenmiştir. Bu işlem sürecinde 54 metafor hakkında oluşturulan liste baz alınarak her metafor imgesinin empati olgusunu nasıl kavramsallaştırdığına bakılmıştır. Bu amaç için, katılımcılar tarafından üretilen her metaforun; konusu, kaynağı ve metaforun konusu ile kaynağı arasındaki ilişki bakımlarından analiz edilerek, her metafor imgesi empati kavramına ilişkin sahip olduğu perspektif bakımından belli bir tema ile ilişkilendirilerek toplam 8 farklı tema oluşturulmuştur.

Geçerliliği ve Güvenirliği Sağlama Aşaması: Bilimsel araştırmanın sonuçlarının inandırıcılığı açısından geçerlilik ve güvenilirlik en yaygın olarak kullanılan ölçüttür. Toplanan verilerin ayrıntılı olarak rapor edilmesi ve araştırmacının sonuçlara nasıl ulaştığını açıklamaları nitel bir araştırmada geçerliğin önemli ölçütleri arasında yer almaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 255-257). Araştırmanın güvenilirliği sağlamak için elde edilen 54 metaforun 8 farklı kavramsal kategoriye temsil edip etmediğini teyit etmek için uzman görüşüne başvurulmuştur.

3. Bulgular

Bu bölümde, çalışma grubundaki öğretmen adaylarının empati kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforlar ve bu metaforlardan yola çıkarak geliştirilen 8 farklı tema ve her bir temanın sahip olduğu özellikler, katılımcıların ürettiği örnek metaforlarla desteklenerek tanıtılmıştır.

Tablo 1: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının “Empati” Kavramına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar ve Frekansları

Metafor adı	(f)	Metafor adı	(f)	Metafor adı	(f)
Ayna	27	Gözlük	1	Kamera	1
Su	12	Lisan	1	Eldiven	1
Kitap	8	Terazi	1	Kostüm	1
Nar	6	Dürüstlük	1	Sepet	1
Anne	4	Çiçek	1	Bumerang	1
Kardeş	4	Tahterevalli	1	Düşmanlık	1
Kedi	4	Baba	1	Alışveriş	1
Saygı	3	Kalem	1	Ayçiçeği	1
Çift taraflı Ok	2	Gülümseme	1	Çerçeve	1
Dünya	2	Ağaç	1	Tarla	1
Bukalemun	1	Hediye	1	Yaşam	1
Gökkuşluğu	1	Takas	1	İyilik	1
Karınca	1	Çocuk	1	Toplum	1
Elbise	1	Deniz	1	Sevgi	1
Pantolon	1	Kahve ile şeker	1	Ayakkabı	1
Meyvenin yarısı	1	Bitki	1	Dost	1
Göz	1	Öğretmen	1	Şarkı	1
Kimlik hırsızlığı	1	Osmanlı Devleti	1	Bilinçli bir insan	1
Toplam					116

Sosyal bilgiler öğretmen adayları “empati” kavramına ilişkin 54 adet metafor geliştirmiştir. Geliştirilen metaforların büyük çoğunluğu (44) yalnızca bir öğretmen adayı tarafından temsil edilmektedir. İlk üç sırada yer alan metaforlar sırasıyla ayna (27), su (12) ve kitap (8)’tir. Çalışma kapsamındaki öğretmen adayları tarafından üretilen metaforların hangi kavramsal temalar altında toplanması amacıyla yapılan analize göre 54 metafor ortak özellikleri dikkate alınarak 8 tema altında toplanmıştır.

Tablo 2’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının geliştirdikleri metaforlar özellikleri bakımından sekiz temada toplanmıştır. Metaforların temalara ayrılmasında, öğretmen adaylarının her metaforla ilgili yaptıkları açıklamalar dikkate alınmıştır.

Tablo 2. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının “Empati” Kavramına İlişkin Geliştirdikleri Metaforların Temalara Göre Dağılımı

Temalar	Metafor Adları	Metafor Frekansı	Metafor sayısı
Kendini karşıdakinin yerine koyma	Ayna (27), Elbise (1), pantolon (1), göz (1), ayakkabı (1), eldiven (1) kostüm (1), gözlük (1), kimlik hırsızlığı (1)	35	9
Duygu ve düşünceleri paylaşma	Kitap (8), nar (6), anne (4), kardeş (4), dost (1), sepet (1), baba (1), kalem (1), kahve ile şeker (1), öğretmen (1), şarkı (1), çerçeve (1)	30	12
Karşılıklı empati	Su (12), çift taraflı ok (2), meyvenin yarısı (1), bumerang (1), düşmanlık (1), alışveriş (1), terazi (1), tahterevalli (1)	20	8
Sevgi ve saygının simgesi	Kedi (4), saygı (3), karınca (1), dürüstlük (1), çiçek (1), gülümseme (1), ağaç (1) çocuk (1), bitki (1), ayçiçeği (1), tarla (1), iyilik (1), sevgi (1)	18	13
Farklılıklara saygı	Bukalemun (1), gökkuşağı (1), deniz (1), Osmanlı Devleti (1) bilinçli bir insan (1), toplum (1)	6	6
Yaşam biçimi	Dünya (2), yaşam (1)	3	2
Sağlıklı iletişim	Hediye (1), takas (1)	2	2
Hislerin yansıması	Kamera (1), lisan (1)	2	2
Toplam		116	54

“Kendini karşıdakinin yerine koyma” temasında öğretmen adaylarının empati kavramını kişinin karşıdaki kişiyle özdeşleşmesi için kullanılabilecek araçlara benzettikleri belirlenmiştir. Bu araçlardan biri olarak görülen ayna metaforuna ilişkin K-5 “Empati ayna gibidir. Çünkü empati kuran kişi karşısındaki gibi düşünür ve hisseder.” K-21 “Empati elbise gibidir. Çünkü o elbiseyi kim giyerse giysin aynı renkte ve modelde duracaktır.” K-22 “Empati pantolon gibidir. Çünkü pantolonda farklı bedenler olsa bile giyen kişiye uyum sağlar.” K-41 “Empati göz gibidir. Çünkü her insanın baktığı bir gözü vardır, birinin yerine kendini koyarak anlamamıza ancak gözümüz yardımcı olabilir.” K-33 “Empati ayakkabı gibidir. Çünkü başkasının ayakkabısı giyildiğinde onun neler hissettiği ve bu kararı verirken neler düşündüğü anlamaya çalışılır.” K-27 “Empati eldiven gibidir. Çünkü eldiven birbirinin yerine düşünmek gibidir, sağ eldiveni sol ele takamayız yani olaya karşımızdakinin açısından bakmalıyız.” K-28 “Empati kostüm gibidir. Çünkü empati yapılacak kişinin kostümüne bürünüp onun gibi düşünmeye çalışılır.” K-17 “Empati gözlük gibidir. Çünkü karşımızdakinin yaşadığı durumu daha net görmemizi ve kendimizi onun yerine koymamızı sağlar.” K-18 “Empati kimlik hırsızlığı gibidir. Çünkü bir kişiyi anlamak için kendimizi onun yerindeymiş gibi düşünürüz.” ifadeleriyle katılımcılar empatiyi kişinin kendisini karşıdakinin yerine koymaya ve onunla özdeşleşmeye benzetmişlerdir.

“Duygu ve düşünceleri paylaşma” temasında öğretmen adayları empatiyi; kitap, nar, anne, kardeş, dost, sepet, baba, kalem, kahve ile şeker, öğretmen, şarkı ve çerçeve kavramlarına benzettikleri belirlenmiştir. Bu kavramlardan biri olan kitap metaforu ile ilgili K-45 “Empati kitap gibidir. Çünkü kitaptaki kişinin duygu ve düşünceleri hakkında düşünürüz.” derken bireylerin duygu ve düşünceleri paylaşarak empati yapabileceğini belirtmiştir. K-46 “Empati nar gibidir. Çünkü karşımızdakiyle aynı dünya içerisinde yaşıyoruz, aynı duygu ve hisleri paylaşıyoruz.”, K-50 “Empati anne gibidir. Çünkü beni benden daha iyi annem anlar.” K-51 “Empati, kardeş gibidir. Çünkü bizi en iyi anlayabilecek ve

duygularımızı paylařabileceđimiz kiři kardeřimizdir." K-13 "Empati dost gibidir. Çünkü insan dostuna her řeyini anlatır" K-15 "Empati sepet gibidir. Çünkü sepetin içine ne koyarsan onu tařır, kendimizi bařkasının yerine koymak istediđimizde onunla aynı duygu ve dűřünceleri paylařırız" K-17 "Empati baba gibidir. Çünkü baba kendisinden önce evladını dűřünür ve onun duygu ve dűřüncelerini hissetmeye çalıřır." K-56 "Empati kalem gibidir, Çünkü insanlar duygu ve dűřüncelerini kalemle sözcüklere dőkebilir" K-42 "Empati kahve ile řeker gibidir. Çünkü insanlar birbirleriyle duygu ve dűřüncelerini paylařırlar" K-55 "Empati, őđretmen gibidir. Çünkü őđretmenler őđrencilere karřı anlayıřlı yaklařırlar, duygu ve dűřüncelerimizi önemserler" K-57 "Empati řarkı gibidir. Çünkü řarkılar insanın içine iřler." K-49 "Empati çerçeve gibidir. Çünkü duygu ve dűřüncelerin dođrultusunda çerçevenin iini nasıl dolduracađına karar verirsin." ifadeleri ile empatinin insanın duygu ve dűřüncelerini paylařması olarak vurgulanmıřtır.

"Karşılıklı empati" temasında sosyal bilgiler őđretmen adayları empati için; su, ok, meyvenin yarısı, bumerang, dűřmanlık, alışveriş, terazi ve tahterevallı metaforlarını geliştirmişlerdir. Bu metaforlardan su ile ilgili K-3 "Empati tatlı suyun tuzlu su ile karışması gibidir. Çünkü insanlar ancak birbirlerine karıştıklarında ve karşılıklı olarak empati kurduklarında birbirlerini anlayabilir" ifadesi ile empatinin bir karşılıklı ilişki olduğuna vurgu yapmıştır. K-20 "Empati ift taraflı ok gibidir. Çünkü ift taraflı ok bana yer değiştirmeyi andıran bir metafor olarak görünür." K-7 "Empati meyvenin yarısı gibidir. Çünkü meyveyi ikiye bōldüğümüzde bir yarısı çürük olabilir. Bu ürük elmanın diğer tarafını da etkileyebilir", K-1 Empati bumerang gibidir. Çünkü insan karşısındaki için yaptığı bir iyiliğin karşılığını ondan bekler." K-17 "Empati dűřmanlık gibidir. Çünkü insan karşısındakini dűřman gibi görür ve karşısındakinin de kendini dűřmanmıř gibi gördüğünü dűřünür. Herkes ön yargılıdır ve kimse empati kurmak istemez." K-11 "Empati alışveriş gibidir. Çünkü yeterli paran varsa istediğin řeyi satın alabilirsin empatide de karşındakine nasıl davranırsan ona göre tepki alırsın." K-10 "Empati terazi gibidir. Çünkü karşındaki ağırlık gibi eřit olmalısın ve aynı anda duyguları anlayarak onunla empati kurmalısın." K-18 "Empati tahterevallı gibidir. Çünkü karşılıklı bir eğlenme söz konusudur ve geçen zaman anlam kazanır." ifadeleri ile őđretmen adayları empatinin karşılıklı olarak yapılan bir empati olduğuna değinmişlerdir.

"Sevginin ve saygının simgesi" temasında őđretmen adaylarının empati için geliştirdikleri metaforlar; kedi, saygı, karınca, dürüstlük, iek, gülümseme, ađaç, ocuk, bitki, ayçiçeği, tarla, iyilik ve sevgidir. Bu metaforlardan kedi metaforuna ilişkin K-37 "Empati kedi gibidir. Çünkü ona ne kadar anlayışlı ve sevgiyle yaklaşırsak o kadar anlaşılabilir ve uysal olur." diyerek empatinin sevgi ve saygının simgesi olduğunu belirtmiştir. K-53 "Empati saygı gibidir. Çünkü karşındaki insana saygı gösterip onu anlayıp fikirlerine anlam katmak için empati yapılır." K-59 "Empati karınca gibidir. Çünkü karıncalar küçüktür onlara saygı göstermeli ve onları ezmemeliyiz, empati de böyle bir şeydir." K-62 "Empati dürüstlük gibidir. Çünkü insan dürüst olduğu sürece karşısındaki insana saygı gösterir ve duygularını hisseder.", K-9 "Empati iek gibidir. Çünkü karşıdakini anlayıp dinlemeden yargısız infaz etmek çiçeğin solmasına neden olurken, karşıdaki kişiye saygılı yaklaşıp sevgi gösterilirse iek filizlenir.", K-65 "Empati gülümseme gibidir. Çünkü her gülümseme bir sevgi içerir ve karşıdakini de mutlu eder." K-73 "Empati ađaç gibidir. Çünkü ağaca sevgiyle bakıp onu sularsan o da sana bol oksijen verir." K-75 "Empati ocuk gibidir. Çünkü ocuklar en temiz varlıklardır ve sevgiye muhtaçtırlar." K-25 "Empati bitki gibidir. Çünkü aynı koşullar altında olan bitkilerden ancak sevgi verilerek büyütölenler daha iyi gelişir." K-8 "Empati ayçiçeği gibidir. Çünkü ayçiçeği güneşe göre açılır ya da kapanır, bir bireye saygı ve sevgi çerçevesinde empati gösterilirse o birey kendisini iyi hisseder." K-77 "Empati tarla gibidir. Çünkü karşımızdaki insana ne kadar saygı gösterirsek o kiři bizim gözümüzde bir o kadar değerlenir ve empati yapmak da kolaylaşır." K-29 "Empati iyilik gibidir. Çünkü kiři empati yaparak kendisini karşıdakinin yerine koyuyor ve ona sevgiyle yaklaşarak nasıl davranması gerektiğini anlıyor." K-84 "Empati, sevgi gibidir. Çünkü karşılıklı seven insan karşısındaki insanın dűřüncelerini tekrar eder ve empati de bir tür tekrar etme ve sevgi gösterisinde bulunmadır." ifadeleri empatinin sevgi ve saygı kavramlarına vurgu yapıldığını göstermektedir.

“Farklılıklara saygı” temasında sosyal bilgiler öğretmen adayları empati için; bukalemun, gökkuşağı, deniz, Osmanlı Devleti, bilinçli bir insan ve toplum metaforlarını geliştirmişlerdir. K-12 “Empati bukalemun gibidir. Çünkü bukalemun renk değiştirir bizde karşımızdaki kişinin yaşadığı farklı duygulara göre davranırız ve renk değiştiririz.” K-14 “Empati gökkuşağı gibidir. Çünkü empati bütün farklı durumları görmeyi ve hissetmeyi sağlar.” K-89 “Empati deniz gibidir. Çünkü denizde birçok farklı canlı yaşar ve bu farklılıkları bilmemiz ve hissetmemiz gerekmektedir.” K-95 “Empati Osmanlı Devleti gibidir. Çünkü Osmanlı Devleti’nde birçok farklı toplum yüzyıllarca birlikte yaşamayı başarabilmiş bu da Osmanlı Devleti’nin ve halkının hoşgörülü olduğunu gösteriyor.” K-78 “Empati bilinçli bir insan gibidir. Çünkü bilinçli insan çevresini, bireyleri ve toplumunu iyi kavramış ve farklılıkları görebilen kişidir.” K-34 “Empati toplum gibidir. Çünkü toplumdaki bütün bireyler farklıdır ve bu farklılıklar çerçevesinde sevgi ve saygı içerisinde olmak için empati kurmak önemlidir.” ifadeleri ile öğretmen adayları empatinin toplum içerisindeki farklılıkları görmek ve bu farklılıklara göre empati kurmanın önemli olduğunu vurgu yapmışlardır.

“Yaşam biçimi” temasına göre sosyal bilgiler öğretmen adayları empati için; yaşam ve dünya metaforlarını geliştirmişlerdir. Bu temada K-102 “Empati yaşam gibidir. Çünkü empati yaşamın kendisidir, kişi düşüncelerinde ne varsa onu hayata yansıtır.” ifadesini kullanan öğretmen adayı empatiyi yaşam kaynağı olarak düşünmektedir. K-108 “Empati dünya gibidir. Çünkü empati yaşamın kendisidir.” ifadesiyle empati için dünya ve yaşam ifadelerine vurgu yapmıştır.

“Sağlıklı iletişim” temasında öğretmen adaylarının empati için geliştirdikleri metaforlar hediye ve takastır. Bu temaya göre K-85 “Empati hediye gibidir. Çünkü hediyeler insanları mutlu eder ve daha sağlıklı iletişim kurulmasına yardımcı olur.” K-16 “Empati takas gibidir. Çünkü sağlıklı iletişim kurmak için kişiler duygu ve düşüncelerini bir süreliğine takas ederek birbirlerini anlamaya çalışabilirler.” ifadeleri ile öğretmen adayları empatinin sağlıklı iletişim kurmada önemli bir rol oynadığını belirtmişlerdir.

“Hislerin yansması” adlı temada öğretmen adayları empati için kamera ve lisan olmak üzere iki adet metafor geliştirmişlerdir. K-19 “Empati kamera gibidir. Çünkü kamerada görülen insan gerçek hislerini yansıtır, kameraya bakan kişi de o kişiyle empati kurabilir.” K-74 “Empati lisan gibidir. Çünkü bireyler kendi dilleri dışındaki dillerle içinde buldukları hissi tam olarak yansıtamazlar. Kendi dilinde hislerini yansıtarak empati kurmak daha sağlıklıdır.” ifadeleri ile öğretmen adayları empatiyi bireyin içinde bulunduğu hissi farklı şekillerde yansıtabileceğine vurgu yapmışlardır. **4. Tartışma ve Sonuç**

Bireylerin belirli kavramlara ilişkin düşüncelerine doğrudan ulaşmak zordur. Çünkü bireyler bazı kavramlar hakkında eksik bilgiye sahip olabilir ya da bunları doğrudan ifade etmede çekinebilirler. Böyle bir durumda kişinin zihinsel imgelerini ortaya çıkarmada metaforlar (Saban ve diğ., 2006; Semerci, 2007; Şahin ve Baturay, 2013) kullanılabilir. Metafor bilinmeyen şeylerin öğretilmesi ve öğrenilen bilgilerin kalıcı hale getirilmesi hususunda başvurulan tekniklerden biridir. Yeni öğrenilenlerle önceden var olan bilgiler arasında güçlü bağlar kurulduğunda bilgilerin kalıcı olma durumu da gelişmektedir. Metaforun öğretim aracı olarak en önemli yönlerinden birisi de uzun süreli akılda tutmayı ve bazı becerileri geliştirmeyi sağlayıcı öğretim ortamı yaratabilmesidir (Arslan ve Bayrakçı, 2006).

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “empati” kavramına ilişkin algılarını metafor yoluyla ortaya çıkarmayı amaçlayan bu araştırmanın sonuçlarına göre katılımcılar empati kavramına ilişkin 54 adet metafor geliştirmişlerdir. Bu metaforlardan en yoğun kullanılanı “ayna”dır. Bunun yanında su, kitap ve nar da sık kullanılan metaforlardandır.

Öğretmen adayları tarafından geliştirilen metaforlar 8 tema altında toplanmıştır. Bu temalar “kendini karşıdakinin yerine koyma”, “duygu ve düşünceleri paylaşma”, “karşılıklı empati”, “sevginin ve saygının simgesi”, “farklılıklara saygı”, “yaşam biçimi”, “sağlıklı iletişim”, “hislerin yansması” olmak üzere 8 gruba ayrılmıştır.

Araştırma kapsamındaki öğretmen adaylarından yalnızca bir tanesi empati için kimlik hırsızlığı metaforunu geliştirerek olumsuz bir ifade kullanmıştır. Diğer öğretmen adayları ise empati ile ilgili olumlu ifadelere karşılık gelen metaforlar geliştirmişlerdir. Yılmaz Yüksel'in (2003) çalışmasında bireylerin empati becerisine sahip olmaları, onların arkadaşları ile olumlu ilişkiler geliştirmelerinde, iş birliği yapmalarında, kendilerini olumlu olarak algılamalarında ve kabul etmelerinde en önemli unsurlardan biridir. Empati becerisi yüksek olan bireylerin hem sosyal çevrelerindeki diğer bireylerle, hem de kendi dünyalarıyla uyumlu oldukları sonucu çalışmanın bu sonucu ile kısmen örtüşmektedir. Empati becerisi düşük olan öğretmenin öğrencilerinin empati becerilerinin düşük olduğu, bununla birlikte çocuklara verilen empati eğitiminin saldırganlığı ve antisosyal davranışları azalttığı, empati becerisi yüksek çocukların arkadaşlarıyla daha çok işbirliği yaptığı, empati becerisi yüksek çocukların özsayıgılarının, empati becerisi düşük olan çocukların özsayıgılarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir (Yılmaz Yüksel, 2003). Bütün bu bulgulara göre empati becerisinin ilköğretim öğrencilerinin arkadaşları ile olumlu ilişkiler geliştirmelerinde ve iş birliği yapmalarında, kendilerini olumlu olarak algılamalarında ve kabul etmelerinde önemli etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Yapılan analizler neticesinde araştırmaya dahil edilen 116 öğretmen adayından 35'inin tercih etmiş olduğu metaforların "kendini karşısındaki yerine koyma" temasına karşılık geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Kalisch'in (1973) çalışmasındaki empatinin insanın hayatına girebilme ve onun şimdiki hislerini ve bu hislerin anlamını doğru bir şekilde anlayabilme becerisi olduğunu belirtmesi çalışmanın bu sonucunu destekler niteliktedir. Benzer şekilde Dökmen (2002) de empati kuracak bireyin kendisini karşısındaki yerine koyması, olaylara onun bakış açısı ile bakması gerektiğini ifade etmektedir. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarından 30'unun empati kavramı için belirtmiş olduğu metaforların "duygu ve düşünceleri paylaşma" temasına karşılık gelmesi öğretmen adaylarının empati ve iletişim konusunda bireylerin birbirleriyle ilişkilerinde duygu ve düşünceleri paylaşmaya önem verdiklerini göstermektedir. Bu sonuç; Carl Rogers'ın (1975) tanımını akla getirmektedir. Rogers'a göre empati, bir kişinin bir duruma ilişkin olarak karşısındaki duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, onun hissettiklerini hissetmesi ve bu durumu onunla paylaşması sürecidir (Lieber, 1995).

Araştırma sonuçları sosyal bilgiler öğretmen adaylarından 20'sinin üretmiş olduğu metaforların "karşılıklı empati" temasına karşılık geldiğini göstermektedir. Bu tema altında üretilen metaforların su, ok, bumerang ve terazi gibi kavramlardan oluşması öğretmen adaylarının iletişim sürecinde karşılıklı empatiye vurgu yaptıklarını göstermektedir. Damon'a (1998) göre de empati kendi içerisinde karşılıklılığı barındırmaktadır. Karşılıklık, kişinin kendisiyle çevresindekiler arasındaki duygusal ve bilişsel etkileşim aracıdır. Empati özellikle toplumsal ilişkilerde karşılıklık ile bakış açısı kazanmayı ve bunu ahlaki konularla ilişkilendirmeyi sağlamaktadır.

Araştırma kapsamındaki sosyal bilgiler öğretmen adaylarından 18'i "sevginin ve saygının simgesi" temasına karşılık gelen 13 adet metafor geliştirmişlerdir. Bu tema kapsamına giren metaforlar ve açıklamalar öğretmen adaylarının empatinin sevgi ve saygı çerçevesinde kurulabileceğine vurgu yaptıklarını göstermektedir. Bununla birlikte 6 sosyal bilgiler öğretmen adayının ürettiği 6 adet metafor "farklılıklara saygı" temasına karşılık gelmektedir. Çalışmanın bu sonuçları Yılmaz'ın (2004) "saygı, sevgi, birliktelik, anlayış ve dostluk gibi olumlu yanların ortaya çıkmasında empatinin büyük bir katkısı vardır" ifadesiyle örtüşmektedir. Yine bu sonuç Q'Malley'in (1999) "Saygı adalete giden yolda ilk adımdır, empati ise bu yolda sevgiye giden ilk adımdır." sözünü destekler niteliktedir.

Araştırma kapsamında yapılan analizler neticesinde sosyal bilgiler öğretmen adaylarının en az ürettiği metaforların ikişer adetle "yaşam biçimi", "sağlıklı iletişim" ve "hislerin yansımaları" temalarına karşılık geldiği belirlenmiştir. Araştırma sonuçları 116 sosyal bilgiler öğretmen adayı tarafından oluşturulan 54 metaforun, öğretmen adaylarının empati kavramını somutlaştırmada ve benzerlik kurmada zorlanmadıkları görülmektedir. Bu metaforların birbirleriyle ilişkileri çerçevesinde oluşturulan temalar incelendiğinde empatinin ne olduğunun öğretmen adayları tarafından bilinmesi ve olumlu ifadeler içeren metaforlar geliştirilmesi, empati kavramının anlaşılması bakımından önemli bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Ortaokul düzeyinde kişisel ve sosyal rehberlik alanında, bireyin kişilik bütünlüğünü kazanması, yetişkinler dünyasına hazırlanması, yaşam felsefesini oluşturması, kendine güvenen, sosyal ilişkilerde başarılı, iletişim kurabilen, zamanı verimli kullanabilen, iş birliği yapabilen ve empati kurabilen güçlü bir birey olarak yaşadığı ortama, değişikliklere aktif uyum sağlaması amaçlandığından gelecek nesilleri yetiştirecek olan öğretmen adaylarının empati becerilerine sahip olmaları önemlidir. Türkiye Yeterlikler Çerçevesinde oluşturulan Sosyal Bilgiler Öğretim Programının sosyal yetkinlikler içerisinde empati kurma becerisinin yer alması sosyal bilgiler dersinde empati becerileri içeren etkinliklere yer verilmesini zorunlu kılmaktadır. Sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin empati becerilerini geliştirecek etkinlikler kullanılması ile topluma uyumlu, yaşamını demokratik kurallara göre düzenleyen, sosyal duyarlılığı yüksek olan, yeniliklere açık, değişime ayak uydurabilen etkin vatandaşlar yetiştirilebilir.

Çalışma sonucunda şu öneriler ortaya konulabilir:

1. Diğer bölümlerde öğrenim gören öğretmen adaylarının empati kavramına ilişkin algıları incelenebilir.
2. Ortaokul öğrencileri üzerine empati ile ilgili benzer bir çalışma yapılabilir.

Kaynakça

- Akdağ, H. (2008). *İlköğretim 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programının öğretmen ve öğrenci açısından uygulama dönütleri (Konya ili örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Arslan, M. & Bayrakçı, M. (2006). Metaforik düşünme ve öğrenme yaklaşımının eğitim-öğretim açısından incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi* (171), 100-108.
- Aydın, A, R., (2009). Öğretmen-öğrenci ilişkilerinde empati ve öğretmenlerin risk modelliği üzerine. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(1), 75-84.
- Beyaz, Ö. (2016). *Beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümünde öğrenim gören öğretmen adaylarının empatik eğilim ve empatik beceri düzeylerinin incelenmesi: Anadolu Üniversitesi Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Dökmen, Ü. (2002). *İletişim çatışmaları ve empati*. 18. Baskı. Sistem Yayıncılık: Ankara
- Elikesik, M. (2013). *Sosyal bilgiler öğretiminde empati ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin empatik becerilerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Köseoğlu, S., A. (2015). Öğretmen Adaylarının Ahlak Kavramına İlişkin Metafor Kullanımları. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4 (3), 219-225.
- Lieber, F. W. (1995). *The Legacy of Empathy: History of Psychological Concept*. Submitted to The Faculty of the Scholl of Education in Partical Fulfillment of the Requirement for the Degree Doctor of Education the Department of Counseling and Educational Psychology Indiana University, vol.2 part 2.
- MEB, (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6, 7. Sınıflar)*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Merriam, S. (2013) *Nitel araştırma; desen ve uygulama için bir rehber*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- O'malley, William J. (1999). *Teaching empathy.(how young people lack empathy and can gain it)*, America, Erişim tarihi: 12.10.2017, <http://www.findarticles.com>

- Pala, A. (2008). Öğretmen adaylarının empati kurma düzeyleri üzerine bir araştırma, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(23), 13-23.
- Saban, A. (2009) Öğretmen Adaylarının Öğrenci Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Zihinsel İmgeler, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2) 281-326.
- Saban, A., Koçbeker, B. N., & Saban, A. (2006). Öğretmen adaylarının öğretmen kavramına ilişkin algılarının metafor analizi yoluyla incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi* 6(2), 461-522.
- Semerci, Ç. (2007). Program geliştirme kavramına ilişkin metaforlarla yeni ilköğretim programlarına farklı bir bakış. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(40), 125-140.
- Şahin, Ş. & Baturay, M. (2013). Ortaöğretim öğrencilerinin internet kavramına ilişkin algılarının değerlendirilmesi, bir metafor analizi çalışması, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(1), 177-192.
- Tay, B. & Öcal, A. (Ed.). (2011). *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, O. (2004). Empati. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 46.
- Yılmaz Yüksel, A., (2003). *Empati eğitim programının ilköğretim öğrencilerinin empatik becerilerine etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.